

BRIALMONTFORTEN

**Vorbereiding
en nabespreking
bezoek**

Provincie
Antwerpen

FORTEN
GORDELS

BESTE ENTHOUSIASTE LEERKRACHT,

Plan je een bezoek aan een of meerdere Brialmontforten rond Antwerpen? Gebruik je daarvoor de speciaal ontwikkelde app voor Fort 2, Fort 4 en Fort 5? Schitterend idee!

Dit interactieve pdf-document biedt voorbereidings- of verwerkingsmateriaal aan voor in de klas.

Je kan dit document op een snelle en efficiënte manier doornemen door op de interactieve links te klikken. Kies zelf één of meerdere thema's en werkvormen uit en maak zo in een handomdraai een les die past binnen de lessen rond de Eerste Wereldoorlog of om je bezoek aan de forten voor te bereiden of te bespreken.

HET DOCUMENT BESTAAT UIT 3 DELEN:

1. THEMA'S MET BIJHORENDE WERKVORMEN EN INHOUD ►

- a. Even kaderen voor je eraan begint >
- b. Militaire architectuur, wat is daar speciaal aan? >
- c. Europese politiek in aanloop naar de Eerste Wereldoorlog, hoe zat dat? >
- d. De menselijke kant van de zaak >

2. EXTRA INFORMATIE EN WERKMIDDELEN ►

3. BIBLIOGRAFIE ►

Heel veel plezier ermee.

Info of vragen: info@fortengordels.be

Dit lessenpakket en een bezoek aan de forten kadert in volgende sleutelcompetenties:

- Competenties met betrekking tot historisch bewustzijn
- Competenties met betrekking tot ruimtelijk bewustzijn
- Competenties inzake duurzaamheid
- Cultureel bewustzijn en culturele expressie

1. THEMA'S MET BIJHORENDE WERKVORMEN EN INHOUD

a. Even kaderen voor je eraan begint.

Algemene beknopte context

In 1830 ontstaat België, een land dat in ieder militair conflict neutraal moet blijven. Deze neutraliteit wordt gegarandeerd door het Verenigd Koninkrijk en Pruisen (het is deze garantie die het Verenigd Koninkrijk betreft in de Eerste Wereldoorlog).

Het nieuwe land heeft niet veel natuurlijke grenzen, maar wel heel wat te vrezen vanuit vijandige buurlanden zoals Frankrijk en Pruisen. Tijdens de eerste 20 bestaansjaren van België is er geen noemenswaardige defensie aanwezig. Dat verandert in 1851. De Gemengde Commissie (gemengd want parlementsleden en militairen maken er deel van uit) besluit onder andere dat Antwerpen een reduit moet worden (= een versterkte stad die zelfstandig verdedigbaar is). De keuze voor Antwerpen is niet onlogisch. De aanwezigheid van de haven zou in tijden van verdediging heel veel voordelen bieden. De Schelde zorgt ervoor dat beide oevers maar moeilijk tegelijkertijd door een vijand geblokkeerd kunnen worden en men kan overstromingen in gang zetten om zo de stad te beschermen. Antwerpen beschikt over grote voedselreserves en zou niet snel verhongeren. Bij een aanval kan de regering zich in Antwerpen terugtrekken terwijl ze wacht op hulp van buitenlandse bondgenoten die via de Schelde binnenvaren. Door te kiezen voor 1 stad om zich terug te trekken, kiest België voor het concentrationisme.

Maar Antwerpen is op het moment dat het besluit tot reduit-stad genomen wordt, nog niet klaar om deze functie op te nemen. Er is wel wat verdedigingsarchitectuur, maar die is meestal al 3 eeuwen oud of experimenteel en onbeduidend.

In 1859 stemt de regering voor een nieuw wetsvoorstel dat Antwerpen klaar moet maken om als nationaal reduit te dienen. In dat voorstel staat onder andere:

- Dat er een nieuwe omwalling rond de stad moet komen. Die omwalling moet tussen de Dam en Merksem en tussen Borgerhout en Deurne lopen tot aan het Zuid, ongeveer het verloop van de huidige ring rond Antwerpen.
- Op 2,5 km van deze omwalling moet een fortengordel.

De man die met deze opdracht aan de slag gaat is Henri Alexis Brialmont.

WERKVORMEN

STEL BIJ HET KADEREN VAN DE CONTEXT VOLGENDE VRAGEN:

- ▶ Wat was (waren) de reden(en) waarom België neutraal moest blijven in een potentieel conflict?
- ▶ Waarom moet een land dat neutraal is, toch verdedigingsmechanismen hebben?
- ▶ Wat zijn de sterke en zwakke punten van het concentrationisme?

KLASOPDRACHTEN

1. VOORBEREIDING VAN HET BEZOEK

Laat leerlingen individueel of in groep nadenken over de militaire verdediging van een stad.

Ze ontwerpen een omwalling voor Antwerpen, het nieuwe nationaal reduit. Ze dienen met volgende elementen rekening te houden:

- ▶ Je ontwerpt een verdedigingsproject in het jaar 1859.
- ▶ De meest geavanceerde wapens op het moment van ontwerp kanonnen met een schietafstand van 1000 meter.
- ▶ De stad moet in theorie onneembaar zijn.
- ▶ De vijand moet van ver te zien zijn.
- ▶ De vijand mag zich nergens zomaar kunnen verstoppen.
- ▶ Hoe verloopt de communicatie en de bevoorrading van het leger?

Druk voor bovenstaande opdracht de [pagina met plattegrond van de stad](#) > voldoende keren af. Hierop ontwerpen de leerlingen hun verdedigingsproject.

2. VOORBEREIDING OF EEN BESPREKING VAN HET BEZOEK

Ontwerp een verdedigingsmechanisme voor de stad Antwerpen vandaag.

Hou rekening met volgende aspecten:

- ▶ Nucleaire wapens
- ▶ Langeafstandsraketten
- ▶ Chemische wapens (gif)
- ▶ Biologische wapens (ziekten)
- ▶ Cyberaanval
- ▶ Terrorisme
- ▶ Communicatie
- ▶ Bevoorrading

b. Militaire architectuur, wat is daar speciaal aan?

Inhoud

MILITAIRE ARCHITECTUUR ROND ANTWERPEN

Antwerpse verdedigingsgeschiedenis

Spaanse omwalling, Wikimedia

Antwerpen kent een lange verdedigingsgeschiedenis. Tussen de 14de en de 20ste eeuw werden er in en rond de stad verdedigingswerken uitgevoerd. In de 16de eeuw bouwde de Spaanse overheerser een gebastioneerde wal naar Italiaans systeem rond de stad. Deze Spaanse omwalling zal ook de volgende eeuwen worden aangegrepen voor de verdere ontwikkeling van Antwerpen als eersterangs-vesting in de Nederlanden. Van deze omwalling is bovengronds niet meer veel te merken, tenzij het tracé van de Antwerpse Leien en

de blootgelegde overblijfselen aan de Leien. Denk aan de Kipdorpbrug en de Nationale Bank. Deze omwalling zal ook de bouw van de Brialmont-verdediging inspireren.

Van zodra Antwerpen als nationaal reduit werd aangeduid, werd een keuze gemaakt over hoe de verdediging rond de stad er moest uitzien. Een eerste belangrijke vraag waarop men een antwoord zocht was over de precieze locatie. Berchem, Deurne en Borgerhout verstedelijkten meer en meer en dus zou de verdediging rond de stad verder van de stad moeten opschuiven dan de Spaanse omwalling. Het antwoord op hoe de verdedigingslinie er zou uitzien was tweeledig. Enerzijds ging het om een hoofdomwalling rondom de stad (op de plaats waar nu de Ring loopt) en anderzijds een gordel van vooruitgeschoven forten (die grotendeels nog steeds bestaan). De goedkeuring voor dit project ging niet zonder slag of stoot en er kwam protest vanuit Antwerpen, maar uiteindelijk werd het project toch goedgekeurd.

Een gloednieuw, hoogtechnologisch verdedigingsproject

De technologische ontwikkelingen en de manier van oorlog voeren bepalen de vorm en het karakter van de versterkingen. Evolveert de technologie snel, dan verouderen de versterkingen ook snel. De verdediging van Antwerpen werd berekend met wapens uit 1859 in het achterhoofd.

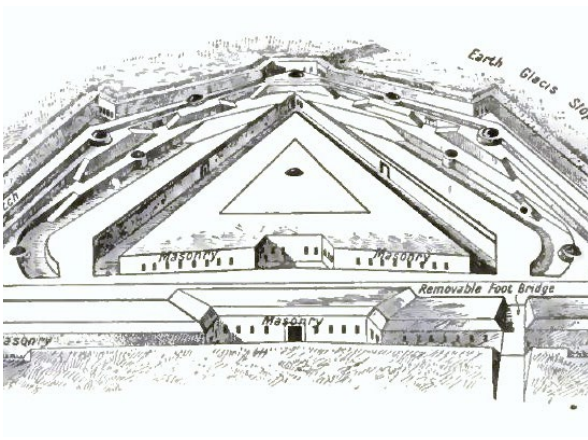
Zo kon een aarden massa van 5 meter niet doorschoten worden door de toenmalige artillerie. Mortierbommen richtten in die tijd beperkte schade aan. Stenen muren beschermden tegen rechtstreekse artillerie. Om metselwerk te beschermen, was een aarden wal ervoor voldoende. Bakstenen gewelven met een dikte van minstens 80 cm met daarop 2 meter opgehoopte aarde waren bomvrij. Terwijl de forten werden gebouwd, werden echter sterkere kanonnen ontwikkeld. Hierdoor paste men de forten al tijdens hun opbouw aan. Na 1885 bleken de Brialmontforten zo goed als waardeloos, zo snel ontwikkelt de militaire technologie zich. In 1907 besloot men de forten met beton versterken.

Gebastioneerd of polygonaal systeem?

Op het moment dat het nieuwe verdedigingssysteem in Antwerpen werd goedgekeurd, hadden de opdrachtgevers de keuze: ofwel kozen ze voor het gebastioneerd stelsel -populair in Spanje, Italië, Frankrijk, Nederland en België-, ofwel kozen ze voor het polygonaal systeem zoals in Pruisen, Beieren, Oostenrijk en Rusland.

België koos voor het polygonaal systeem rond Antwerpen.

De bouwwerken starten in 1859 en bestonden uit een omwalling en een fortengordel en enkele inundaties, dat waren plaatsen die onder water gezet kunnen worden.

Gebastioneerd systeem	Polygonaal systeem
Ideaal voor nabije verdediging	Betere bescherming tegen almaar verder schietende kanonnen
Grachten kunnen onder vuur genomen worden vanuit bastions in de wal	Natte grachten geflankeerd in speciaal ontworpen verdedigingsorganen: caponnières
	

Wikimedia

Wikipedia

Omwalling en inundaties

De inundaties maakten het de vijand moeilijk om de stad te benaderen. Er waren 6 inundatiebekkens in Antwerpen: 4 natuurlijke en 2 kunstmatige om de grote omwalling te verdedigen. Deze inundaties haalden hun water vooral uit de Schelde, maar ook uit de twee Schijnen en het Kempisch kanaal. Er kon overstromd worden tot aan de Nederlandse grens.

De omwalling moest de stad tegen een belegering beschermen en had de bijnaam Grote omwalling. Ze volgde het tracé van de huidige ring. Deze sloot aan op de Schelde aan het Noordkasteel en het Zuidkasteel (afgebroken in 1874). De omwalling was 15 km lang en omsloot Borgerhout, Berchem, Dam en Sint Laurentius. Ze bestond uit 11 zijden en 12 hoekpunten. Het noordelijke deel van de omwalling was moeilijk te benaderen door het overstromingsgebied en kon verdedigd worden door zwaar geschut met kanonnen. De zuidelijke helft van de omwalling kon wel door de vijand benaderd worden aangezien hier geen inundaties waren voorzien. Ook hier was ruimte voor de opstelling van zwaar geschut.

De opvallende delen van de omwalling waren de grote poorten om de stad binnen te komen en de verschillende kazernes voor legereenheden. Langs heel de omwalling liep een gracht. Langs de kant van de Schelde was de omwalling open. De kaaien moesten vrij blijven voor de handel. Een aantal oude forten verdedigden de linker oever van de Schelde.

Dit hele project was een gigantische onderneming voor België en kostte de staat 40 000 000 Belgische franken, een bruin brood kostte toen 0,39 centiem. Maar het was ook een mooi staaltje militaire architectuur. Antwerpen was de sterkste vesting van Europa en na Parijs ook de grootste.

KLASOPDRACHTEN

1. VOORBEREIDING OF BESPREKING VAN HET BEZOEK

Europese politiek in aanloop naar de grote oorlog is een complex verhaal. Om het iets bevattelijker te maken, kan je gebruik maken van onderstaande stellingen. Deze stellingen hebben 2 mogelijke antwoorden: waar of niet waar.

De manier waarop je deze opdracht uitvoert, kies je zelf:

- ▶ In de ruimte: leerlingen die 'waar' denken staan links, het 'niet waar' kamp staat rechts.
- ▶ Met groene (waar) of rode (niet waar) kaarten.
- ▶ Via een digitaal platform zoals www.digipoll.com of een andere site.
> Dit vraagt meer voorbereidingswerk.

Stellingen:

- ▶ De Eerste Wereldoorlog was niet uitgebroken als Aartshertog Frans Ferdinand niet was vermoord.
- ▶ De koloniale geschiedenis van westerse landen was een van de aanleidingen van de Eerste Wereldoorlog.
- ▶ Als verschillende landen uit eenzelfde regio, twee verschillende bondgenootschappen vormen, kan het niet anders dan dat er oorlog van komt.
- ▶ Het maakt voor een land niet uit als twee van zijn buurlanden onderling oorlog voeren.
- ▶ Na een oorlog, moeten landen voorbij hun onenigheid kunnen kijken en vrede sluiten, kost wat kost.

c. Europese politiek in aanloop naar de Eerste Wereldoorlog, hoe zat dat?

Inhoud

DE EUROPESE POLITIEK VÓÓR WO I

Het lont

De rechtstreekse aanleiding voor het mondiale conflict van de Eerste Wereld Oorlog was de moord op de Aartshertog en troonopvolger van Oostenrijk-Hongarije Frans Ferdinand en zijn vrouw Sophie Chotek in Sarajevo op 8 juni 1914. De Bosnisch-Servische nationalist-student Gavrilo Princip schoot de Aartshertog neer, maar hem als hoofdschuldige aanwijzen voor het losbarsten van WO I klopt uiteraard niet. Princip was slechts de man die het lont in het kruitvat stak; het kruitvat zelf smeulde al langer.

Het kruitvat

De vier decennia tussen 1870 en 1914 gingen de geschiedenis in als de Belle Époque: de gouden jaren van de burgerij. Maar het was ook een periode van sociale onrust en van imperialistische buitenlandse politiek van de Europese naties, waaronder het Britse Rijk, Frankrijk, het Duitse Keizerrijk, het Oostenrijks-Hongaarse Rijk, het Ottomaanse Rijk, het Russische Rijk, Italië en Servië. Door de stormachtige, immense ontwikkeling van de industrie, de aan hygiënische en medische vooruitgang te danken bevolkingsgroei, overtrokken nationalisme en versterkte machts- en prestigegegedachten, streefden de Europese naties ernaar om de eigen machtsfeer tot over de nationale grenzen uit te strekken en nieuwe invloedssferen te winnen. Dit was mogelijk in de vorm van verre koloniën of door inlijving van naburige territoria. Hierdoor was de onderlinge druk en rivaliteit al decennialang aan het toenemen. Het kookpunt werd bereikt met de moord op Aartshertog Ferdinand, waarop de directe confrontatie tussen de grootmachten volgde.

De grote machten in West-Europa

Aan het begin van de 20e eeuw nam de vijandigheid tussen de Europese landen toe. Het Britse Rijk, Frankrijk en het Duitse Rijk beconcurrerden elkaar op het gebied van handel en overzeese invloed.

Groot-Brittannië was bijna twee eeuwen oppermachtig geweest op zee en aan het begin van de 20e eeuw was het het machtigste rijk van de wereld. Met kolonies als India en dominions als Canada, Zuid-Afrika, Australië en Nieuw-Zeeland, heerste de Britse vorst over een kwart van het grondgebied van de hele wereld. Op het Europese vasteland was Frankrijk altijd de belangrijkste staat geweest en had ook zijn koloniaal gebied uitgebreid in Noord-Afrika en Indochina, en toen wilde ook het Duitse Rijk een deel opeisen. Frankrijk verloor in 1870 een oorlog tegen Duitsland en moest een gigantische schadevergoeding betalen. Duitsland gebruikte dit geld voor de uitbouw van zijn industrie, ook de wapenindustrie, wat dan weer animositeit opwekte bij de Britten. Verder werd Elzas-Lotharingen (met rijke ijzerertsminnen) geannexeerd door Duitsland; een feit dat Frankrijk niet kon verkroppen.

De belangrijkste taak van Bismarck, Rijkskanselier van Duitsland, was Europa vreedzaam te houden via diplomatie en om Frankrijk te isoleren zodat het geen vijandig bondgenootschap kon sluiten tegen Duitsland. Nadat de nieuwe Keizer Wilhelm II Bismarck opzij schoof in 1890, sloeg Duitsland een nieuwe koers in, met als doel een agressievere 'Wereldpolitiek'.

THEMA'S

Algemeen kader

Architectuur

Europese politiek

De menselijke kant

EXTRAS

BIBLIOGRAFIE

2. VOORBEREIDING OF BESPREKING VAN HET BEZOEK

Toon om beurt de pagina's > waarop
verschillende woordpuzzels staan aan de
klasgroep. Wie kan als eerste samenvatten
wat al die woorden met elkaar te maken
hebben?

Ferdinand	Kogel	Servië	= aanleiding WOI
Zeevloot	Opper-machtig	Kolonies	= Verenigd Koninkrijk
Alliantie	Rusland	Frank-rijk-Groot Brittannië	Triple entente
1870	Schade-vergoeding	Wapen-industrie	= gevolgen van de Frans-Duitse oorlog

VERWERKING KLASOPDRACHTEN

OPDRACHT 1

- ▶ Na elke stelling bevraag je de leerlingen...
 - ▶ Waarom kiezen ze voor waar/niet waar?
 - ▶ Weten ze al iets over dit thema?
 - ▶ Is het een logische stelling met betrekking tot de kennis die ze al hebben?
- ...en geef je kort informatie per stelling.

Na de bespreking van de stellingen stel je een laatste vraag:
Noem 2 redenen waarom het logisch was voor België om zich te willen verdedigen tegen vijandelijkheden.

OPDRACHT 2

Hang de beschikbare informatie op aan de woordpuzzel die de leerlingen oplossen. Doe dit na elke woordpuzzel.

Bondgenootschappen alom

Militaire spanningen tussen Duitsland en Oostenrijk-Hongarije enerzijds en Rusland en Frankrijk anderzijds, leidden tot machtige militaire bondgenootschappen. In 1882 ondertekenden Duitsland, Oostenrijk-Hongarije en Italië de Triple Alliantie om zich tegen invallen te beschermen. Gealarmeerd sloten Frankrijk en Rusland in 1894 ook een bondgenootschap. Het herhaalde Britse aanbod aan Duitsland tot een bondgenootschap (wat een beperking van de Duitse vlootbouw als gevolg zou gehad hebben), werd afgewezen. Zo volgde in 1904 de alliantie tussen het Britse Rijk en Frankrijk en in 1907 ook de overeenstemming met Rusland; de zogenaamde Triple Entente werd geboren. Bismarcks 'nachtmerrie van coalities' werd uiteindelijk dus toch gerealiseerd; de isolering of uitsluiting van Duitsland door Europese grootmachten was een feit. Gedurende de oorlog zouden deze bondgenootschappen zich reorganiseren - zo liep Italië in 1915 over naar de geallieerden -, en uitbreiden naarmate er meer landen deelnamen aan de oorlog.

Het machtsvacuüm in Zuidoost-Europa

In Zuidoost-Europa zorgde de geleidelijke verzwakking van het Turkse of Ottomaanse Rijk voor een machtsvacuüm in de Balkan. Daar rivaliseerden vooral Rusland en Oostenrijk-Hongarije om hun invloed zoveel mogelijk uit te breiden. Verder wilden verschillende regio's zich losrukken uit het grote rijk. In deze regio speelden ook twee uiterst belangrijke doorgangen een rol: het Suezkanaal was de kortste weg naar India en de Bosporus was de uitweg voor Rusland naar de Middellandse Zee.

In 1908 werden Bosnië en Herzegovina ingelijfd door Oostenrijk. De militaire zwakte van het Turkse Rijk bracht Bulgarije, Griekenland en Servië – landen die tot voor enkele decennia zelf door de Turken overheerst werden – ertoe een tijdelijke alliantie te sluiten. In 1912 vielen ze hun grote buur en erfvijand aan. Maar hun succes in deze Eerste Balkanoorlog leidde alleen tot onderlinge rivaliteit. In 1913 voeren Servië en Griekenland - de protegees van Rusland - oorlog met Bulgarije, dat steun kreeg van Oostenrijk. Servië en Griekenland wonnen, tot grote ergernis van Wenen. Tegen 1914 stond de politieke situatie in Zuidoost-Europa op ontploffen.

Elk zijn rechtvaardige zaak

De Grote Oorlog begon en alle partijen waren van mening dat ze strenden voor een rechtvaardige zaak en voor hun legitieme belangen. De Oostenrijks-Hongaarse monarchie, die vele nationaliteiten regeerde, wilde haar interne samenhang behouden en haar invloed in de Balkan vergroten. Het tsaristische Rusland wilde ook de interne orde verdedigen tegen aanvallen van revolutionairen en had ook plannen voor de Balkan: de Russen hadden speciale affiniteiten met de Balkanvolkeren vanwege hun gemeenschappelijke Slavische afkomst. Duitsland zag zichzelf omringd door vijandige krachten en wilde uit die omsingeling breken en zijn eigen kracht vergroten. Frankrijk wilde zijn oude rivaal verzwakken en de Elzas en Lotharingen heroveren. Groot-Brittannië, ten slotte, was verontwaardigd over de Duitse oorlogsvloot, de belichaming van een expansionistisch beleid dat de Britse heerschappij over de zeeën op de proef stelde.

KLASOPDRACHTEN

VOORBEREIDING OF BESPREKING VAN HET BEZOEK

Het leven zoals het is: in en rond het fort.
De leerlingen krijgen in groepjes verschillende citaten >

Het zijn citaten van mensen die iets met de forten te maken hebben: politici, omwonenden, militairen, ... De leerlingen ordenen de citaten in chronologische volgorde en maken kennis met de achterliggende menselijke verhalen van voor, tijdens en na de bouw van de forten.

“Sedert enige weken werken drij a vierhonderd werklieden in de heide van Kalmthout aan de opgraving der klei-aarde voor de steenbakkerijen, in de nabijheid van de statie der ijzeren spoorwegen. Te Kapellen, Stabroek, Putte, Woensdrecht en andere plaatsen hakt men dennenbomen, gekocht door de maatschappij Pauwels, voor palen en andere benodigdheden. Men zal wezenlijke opruiming doen der dennebossen in deze streken, vooral als de steenbakkers een zekere hoeveelheid hout gebruiken om het gebruik van steenkool te vermijden.”

"Komt bijeen en maek u sterk. Eendragt maekt magt". Vereenigt U zaterdag 2 november ter 2 ure namiddag, in den Pelikaan' aan de statie te Antwerpen, om maetregels te nemen voor uwe belangen. Wie tehuis blijft verspeeld zijn zegt."

“Inwoners van Antwerpen, het duitsche leger treedt uwe stad binnen als overwinnaar. Aan geen enkel van uwe burgers zal kwaad gedaan en uwe goederen zullen geëerbijgd worden, indien gij u onthoudt van alle vijandelijkheid. Ieder tegenstand zal gestraft worden volgens de wetten van den oorlog en kan als gevolg hebben de vernieling van uwe schoone stad. Den Opperbevelhebber van het belegleger. Von Beseler.”

“... Waerom moet alles zo kostelyk zyn, waerom een Engelschen hof, berg op, berg af, gloriëtte en., daer alles binnen korte tyd afgebroken moet worden?”

*“Langs de grooten steenweg van Antwerpen
naar den Ouden-God begaven wij ons*

d. De menselijke kant van de zaak

Inhoud

MENSELIJKE VERHALEN

“Sedert enige weken werken drij a vierhonderd werklieden in de heide van Kalmthout aan de opgraving der klei-aarde voor de steenbakkerijen, in de nabijheid van de statie der ijzeren spoorwegen. Te Kapellen, Stabroek, Putte, Woensdrecht en andere plaatsen hakt men dennenbomen, gekocht door de maatschappij Pauwels, voor palen en andere benodigdheden. Men zal wezenlijke opruiming doen der dennebossen in deze streken, vooral als de steenbakkers een zekere hoeveelheid hout gebruiken om het gebruik van steenkool te vermijden.”

Bovenstaande is een stuk uit het Handelsblad van 29 februari 1860. De ontbossing van de Kempen nam een vliegende start. Om de forten te kunnen bouwen waren tonnen bakstenen nodig. Om de bakstenen te kunnen maken was klei-aarde nodig, maar ook heel veel hout om de ovens te voeden zodat de klei gebakken kon worden tot baksteen.

“Komt bijeen en maek u sterk. Eendragt maekt magt”. Vereenigt U zaterdag 2 november ter 2 ure namiddag, in den Pelikaan’ aan de statie te Antwerpen, om maetregels te nemen voor uwe belangen. Wie tehuis blijft verspeeld zijn zegt.”

Bovenstaande komt eveneens uit Het Handelsblad van donderdag 31 oktober 1861. Het was een oproep tot alle medeburgers en eigenaars tot protest tegen de bouw van de forten. De locaties waarop de forten gebouwd zouden worden werden onderworpen aan de wet op de krijgsmogelijkheden uit 1815. De wet liet verstaan dat er binnen een afstand van 585 meter van een fort niet gebouwd mocht worden. Heel wat mensen hadden gronden of gebouwen in de buurt van waar forten gebouwd zouden worden, waaronder ook heel wat rijke grootgrondbezitters die hun fortuin zagen krimpen. Uit deze protestbeweging ontstond de Meetingpartij. Deze zuiver Antwerpse politieke partij stond voor de afbraak van het Zuidkasteel en het Noordkasteel, wilde de afschaffing van de bouw van de vesting rond Antwerpen en de afschaffing van een deel van de wet op krijgsmogelijkheden. Deze Meetingpartij haalde zelfs zetels in het parlement.

“Inwoners van Antwerpen, het duitsche leger treedt uwe stad binnen als overwinnaar. Aan geen enkel van uwe burgers zal kwaad gedaan en uwe goederen zullen geëerbijgd worden, indien gij u onthoudt van alle vijandelijkheid. Ieder tegenstand zal gestraft worden volgens de wetten van den oorlog en kan als gevolg hebben de vernieling van uwe schoone stad. Den Opperbevelhebber van het beleger. Von Beseler.”

Bovenstaande affiche met bevelschrift aan de bevolking van Antwerpen kwam er na de val van de stad in 1914, tijdens de aanvang van de Eerste Wereldoorlog. Bij de inval van Duitse troepen in België kregen ze onder andere te maken met aanvallen vanuit Antwerpen. De Duitse reactie hierop begon eind september 1914. België vroeg hulp aan het Verenigd Koninkrijk om Antwerpen mee te komen verdedigen. De zenuwachtige troepen openden op 8 oktober vuur naar vermeende vijandige patrouilles. De forten waren onvoldoende bewapend en niet bestand tegen de Duitse artillerie. Chaos en angst en de beperkte hulp van de Engelse troepen zorgden ervoor dat op

op weg. De geheele omgeving is kaal en kleurloos, de villas zijn bijna allen gesloopt, de woningen aan de vlammen prijsgegeven of platgeschoten, de boomen tegen de grond afgezaagd en op de velden in den grond begraven, dit alles werd gedaan om een vrij en onbelemmerd zicht te bekomen, teneinde den vijand alle hinderlagen te benemen...”

VERWERKING KLASOPDRACHTEN

OPDRACHT 1

Nadat alle citaten/artikels zijn verwerkt, volgt een klassikale bespreking:

- ▶ Wat is de juiste volgorde van de citaten?
- ▶ Wat betekenen de citaten? Hoe interpreteren de leerlingen deze?
- ▶ Vertel vervolgens het verhaal per citaat.

De leerlingen beseffen dat de forten een grote waarde hadden en hebben. Ze krijgen ook het kleine verhaal van een groot verdedigingsplan mee.

9 oktober de forten werden verlaten. Veel manschappen staken de Schelde over via de tijdelijke pontonbrug. Het Antwerps stadsbestuur wilde verdere vernieling en chaos in de stad voorkomen en ondertekende een akkoord van overgave. De balans van de gevechten voor het Belgisch leger zagen er op 10 oktober als volgt uit: 75 000 man was ontkomen, 9000 mensen waren gestorven, 15 000 manschappen waren ziek of gekwetst, 40 000 manschappen waren als krijgsgevangenen opgepakt, 33 000 manschappen waren vanuit Antwerpen naar Nederland gevlucht en daar geïnterneerd.

“... Waerom moet alles zo kostelyk zyn, waerom een Engelschen hof, berg op, berg af, gloriëtte en., daer alles binnen korte tyd afgebroken moet worden?”

Op 23 augustus 1860 deed een lezer zijn beklag in het Handelsblad over de investeringen die gedaan moesten worden voor legerofficieren die mee hielpen bouwen aan de nieuwe verdedigingswerken rond de stad. Omdat er niet voldoende arbeiders waren om de bouw van de forten te realiseren, werd ook het leger ingeschakeld. De officieren hadden leidinggevende functies en bewaakten de werven. Het was aan de aannemer van de bouw van de forten verplicht om paviljoenen bestaande uit een keuken en vier vertrekken ter beschikking te stellen voor de officieren. De aannemer kon ofwel de onteigende huizen herinrichten ofwel nieuwe paviljoenen optrekken. Hij was verplicht om ieder paviljoen op eigen kosten weer af te breken nadat de werken voltooid waren. De soldaten stelden het met minder. Zij woonden in 25 meter lange houten keten voorzien van een strooien dak en een houten vloer. Iedere soldaat had zijn gebruikelijke uitrusting en een ijzeren bed. In elk kampement bevonden zich keukens, magazijnen, kantines en waterputten met pompen.

“Langs de grooten steenweg van Antwerpen naar den Ouden-God begaven wij ons op weg. De geheele omgeving is kaal en kleurloos, de villas zijn bijna allen stloopt, de woningen aan de vlammen prijsgegeven of platgeschoten, de boomen tegen de grond afgezaagd en op de velden in den grond begraven, dit alles werd gedaan om een vrij en onbelemmerd zicht te bekomen, teneinde den vijand alle hinderlagen te benemen...”

Bovenstaande is een beschrijving van een journalist die is verschenen in het Handelsblad van 2 december 1914 (onder Duitse censuur). Hij beschreef (zonder illustraties) de vernielingen aangericht door ‘het Belgisch leger’ in de omgeving van Antwerpen. Toen België werd aangevallen vanuit Duitsland, werden heel wat bouwlustigen in Mortsel herinnerd aan de strenge wet van de krijgsdienstbaarheden, die was blijven gelden, ondanks de Meetingpartij en de vele protesten. Tussen 3 augustus 1914 en 5 oktober 1914 hielden de genietroepen zich bezig met het platbranden en afbreken van alle gebouwen die het gezichtsveld van Fort 4 belemmerden. Een meisjesschool en een klooster waren twee van de 65 gebouwen die met de grond gelijk zijn gemaakt. De eindbalans in 1915 was niet mild. De Duitse beschietingen hadden aan het begin van de oorlog 30 woningen onbewoonbaar gemaakt terwijl de Belgische genietroepen meer dan 276 gebouwen hadden neergelegd.

THEMAS

Algemeen kader

Architectuur

Europese politiek

De menselijke kant

EXTRAS

BIBLIOGRAFIE

2. II. EXTRA INFORMATIE EN WERKMIDDELEN

c. Europese politiek in aanloop naar de Eerste Wereldoorlog, hoe zat dat?

Ferdinand	Kogel	Servië
Zeevloot	Oppermachtig	Kolonies
Alliantie	Rusland	Frankrijk- Groot Brittannië
1870	Schadevergoeding	Wapenindustrie

d. De menselijke kant van de zaak

Citaten

“Sedert enige weken werken drij a vierhonderd werklieden in de heide van Kalmthout aan de opgraving der klei-aarde voor de steenbakkerijen, in de nabijheid van de statie der ijzeren spoorwegen. Te Kapellen, Stabroek, Putte, Woensdrecht en andere plaatsen hakt men dennenbomen, gekocht door de maatschappij Pauwels, voor palen en andere benodigdheden. Men zal wezenlijke opruiming doen der dennebossen in deze streken, vooral als de steenbakkers een zekere hoeveelheid hout gebruiken om het gebruik van steenkool te vermijden.”

“Komt bijeen en maek u sterk. Eendragt maekt magt”. Vereenigt U zaterdag 2 november ter 2 ure namiddag, in den Pelikaan’ aan de statie te Antwerpen, om maetregels te nemen voor uwe belangen. Wie tehuis blijft verspeeld zijn zegt.”

“Inwoners van Antwerpen, het duitsche leger treedt uwe stad binnen als overwinnaar. Aan geen enkel van uwe burgers zal kwaad gedaan en uwe goederen zullen geëerbidgd worden, indien gij u onthoudt van alle vijandelijkheid. Ieder tegenstand zal gestraft worden volgens de wetten van den oorlog en kan als gevolg hebben de vernieling van uwe schoone stad. Den Opperbevelhebber van het belegger. Von Beseler.”

“... Waerom moet alles zo kostelyk zyn, waerom een Engelschen hof, berg op, berg af, gloriëtte en., daer alles binnen korte tyd afgebroken moet worden?”

“Langs de grooten steenweg van Antwerpen naar den Ouden-God begaven wij ons op weg. De geheele omgeving is kaal en kleurloos, de villas zijn bijna allen gesloopt, de woningen aan de vlammen prijsgegeven of platgeschoten, de boomen tegen de grond afgezaagd en op de velden in den grond begraven, dit alles werd gedaan om een vrij en onbelemmerd zicht te bekomen, teneinde den vijand alle hinderlagen te benemen...”

3. BIBLIOGRAFIE

Adams, S. 2014. De Eerste Wereldoorlog, Ooggetuigen.

Delouche, F. 1992. Illustrated History of Europe. A Unique Portrait of Europe's Common History.

Gils, R. 1997. België onder de wapens. Vesting Antwerpen Deel 1. Bakstenen schoonheid 1830-1885. Erpe.

Jacobs, W. 2009. Fort 2 te Wommelgem. Wommelgem.

Lombaerde, P (red.). 1997. Vesting Antwerpen. De Brialmontforten. s.l.

Verleyen, K. 2002. 1914-1918. De Eerste Wereldoorlog uitgelegd aan jongeren. Alle gebeurtenissen van Sarajavo tot Verdun.

historiek.net/eerste-wereldoorlog

janlampo.com/category/triple-alliantie

www.fortengordels.be/historiek